

daad en gedachte

**ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD**

31-ste JAARGANG, NUMMER 4, APRIL 1995

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redaktie en administratie:

Schouw 48-11

8232 BD Lelystad

Postgiro 30 76 95

BIJ DE DOOD VAN MILOVAN DJILAS

IN BELGRADO, in een dicht bij het parlamentsgebouw gelegen flat waarin hij de laatste jaren van zijn leven woonde, overleed, 83 jaar oud, op 20 april j.l. **M i l o v a n D j i l a s** aan een hartaanval. Met hem stierf niet alleen de bolsjewiek die samen met Tito een vooraanstaande rol speelde in het verzet tegen de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog en die samen met Tito de stoot gaf tot de Joegoslavische Federatie. Met hem stierf ook de man die samen met Tito in 1948 brak met Stalin en koos voor een eigen weg van het bolsjewistische Joegoslavië. Vrij spoedig daarna ontwikkelde hij zich tot de belangrijkste en bekendste kritikus van de aldaar ontstane maatschappelijke verhoudingen.

Bekend werd en was de in Montenegro geboren Djilas niet alleen in eigen land. Zijn boeken *De nieuwe klasse*, *Gesprekken met Stalin* en *De onvolmaakte maatschappij* wekten grote belangstelling in het Westen en werden in Westerse kranten uitvoerig besproken. Aan deze Westerse belangstelling lag een misverstand ten grondslag, een misverstand, waarvan trouwens ook sprake was bij Djilas zelf. Het misverstand namelijk, dat Djilas een scherpe kritikus was van het marxisme.

In zijn boeken en ook in diverse opstellen sprak Djilas onomwonden uit, dat de Bolsjewistische bureaucratie zowel in Rusland als in Joegoslavië een klasse moest worden genoemd. De opzien die dit in het Westen baarde, was vooral een gevolg hiervan, dat eerdere soortgelijke kritiek niet de aandacht had gekregen, die zij verdiende. Al in het begin van de jaren twintig was in de kring van onze geestverwanten verkondigd, dat de Russische Oktoberrevolutie van 1917 tot het ontstaan van een nieuwe heersende klasse had geleid en dat de economische verhoudingen daar als een vorm van staatskapitalisme moesten worden geduid. Het belangwekkende van het 'geval Djilas' lag niet zozeer in hetgeen er door hem werd gezegd, dan wel in het feit, dat het door hem gezegd werd.

De kritiek van Djilas op de Joegoslavische verhoudingen werd niet voor het eerst in zijn boek "De nieuwe klasse" uitgesproken. Al voor de verschijning daarvan publiceerde hij regelmatig uiterst kritische bijdragen in het in Frankrijk verschijnende tijdschrift *Questions actuelles du socialisme*. In een opstel, getiteld *Enkele problemen van de theoretische arbeid* verklaarde hij in 1951, dat de Russische bolsjewistische partij geen socialistische partij was en hij sprak daar van haar "reactionaire ideologie" en van haar "onderdrukkingspraktijk". Hij herhaalde deze kritiek nog in een ander artikel, dat in hetzelfde jaar verscheen. In oktober 1952 verklaarde hij, dat de economische categorieën in Rusland een staatskapitalistisch karakter hadden.

In 1953 sprak Djilas niet alleen over de Russische bureaucratie, maar over de bureaucratie in het algemeen, m.a.w. ook over die in Joegoslavië. Nog in zijn artikelen van 1953 had Djilas uitdrukkelijk ontkend, dat de door hem bekritiseerde bureaucratie een nieuwe klasse zou zijn. In 1956, toen hij een artikel publiceerde naar aanleiding van de opstand in Hongarije, omschreef hij haar wel degelijk als zodanig. Het leidde ertoe dat hij, op grond van zijn voortgezette oppositionele werkzaamheid, in de gevangenis belandde.

De kritiek die Djilas in "De nieuwe klasse" uitoefent op de regerende klik, die in het toenmalige Rusland, de toenmalige Russische satellietstaten en het toenmalige Joegoslavië de lakens uitdeelde, was op geen stukken na zo scherp, als de kritiek, die het Westeuropese marxisme op diezelfde nieuwe klasse uitoefende. Djilas betoogt inderdaad, dat in toenmalige bolsjewistische landen de zgn. 'dictatuur van het proletariaat' niets anders was dan een dictatuur o v e r het proletariaat. Hij brak met de mythe, dat het bolsjewisme, de klassenloze, socialistische maatschappij zou hebben gebracht of op weg daarheen zou zijn. Dat alles leek op het eerste gezicht veel op het oordeel, dat ook wij over de bolsjewistische staten en het bolsjewisme in het algemeen hebben laten horen. Bij nadere beschouwing echter zijn er grote verschillen. Die verschillen vonden hun oorsprong in de omstandigheden, waarin Milovan Djilas verkeerde. Met die omstandigheden bedoelen wij, dat Milovan Djilas Joegoslaaf was, dat wil zeggen bewoner van een land, dat nog geenszins een moderne industrie kende en waarin volstrekt nog geen arbeidersklasse was, die kon worden vergeleken met de arbeidersklasse in het Westen.

Nog voor "De nieuwe klasse" in New York en Londen van de pers kwam, was het boek al een sensatie in de burgerlijke kranten in de Verenigde Staten en van Europa. In juli 1957 zonden het Amerikaanse persbureau Associated Press en het Britse persbureau Reuter ieder een telegram de wereld in, waarin het gekarakteriseerd werd als "het vernietigendste anti-communistische document, dat ooit werd geschreven". Dat was koren op de molen van alle broodschrijvers tussen Wenen en San Francisco. Zij stortten zich op de pennevrucht van de Joegoslaaf, zoals eens - althans volgens het bijbelboek Exodus - de Joden in de woestijn Sina, zich op het brood stortte, dat uit de hemel regende. De journalisten deden dat zonder acht te slaan op het in hetzelfde bijbelboek voorkomende gebod: "gij zult geen vals gerucht opnemen . . ."

Dit alles sproot in de eerste plaats vooral hieruit voort, dat de kritiek van Djilas op de nieuwe klasse naar de v o r m een kritiek op het communisme is. Dat feit is volkomen begrijpelijk. Zoals opgemerkt, is Djilas opgegroeid in een deel van Joegoslavië, een land dat zich destijds 'communistisch' noemde en waarvan de officiële vertegenwoordigers zich, zij het volkomen ten onrechte, op Marx beriepen. In het voorwoord van "De nieuwe klasse" schreef Djilas: "Ik verbeeld mij niet, dat ik enige wereld ken buiten de communistische, waarin ik het geluk of het ongeluk had te leven". Toen hij zich tegen deze wereld keerde en tegen de heersende klasse, die deze wereld domineerde, wist hij logischerwijze dus niet beter, dan dat hij zich tegen het communisme keerde. Wat hij echter in werkelijkheid bestreed was niet het communisme, maar het b o l s j e w i s m e. Van dit misverstand waren en zijn tot op heden ook zijn Westerse bewonderaars het slachtoffer, doordat zij, evenmin als Djilas, bolsjewisme en communisme uit elkaar houden.

Op het eerste gezicht kan en kon het schijnen, dat het misverstand, waarvan wij hier spreken toch niet zo groot is als wij beweren en dat Djilas bolsjewisme en communisme wel degelijk uit elkaar hield. Leest men niet in zijn boek: "wat heden ten dage

[in de jaren '50 dus] in het communisme gebeurt heeft weinig met Marx te maken . . .". Maar deze woorden en dergelijke uitspraken in zijn boek geven ons geen aanleiding onze zienswijze anders te formuleren. Alles was Djilas in "De nieuwe klasse" over het marxisme te berde bracht is naar onze mening onjuist. Maar wat de kern van de zaak betreft delen wij zijn zienswijze en kwam de zijne zelfs meer met onze zienswijze overeen.

In het artikel, dat hij naar aanleiding van de Hongaarse opstand schreef, verklaarde Djilas: ". . . Een mens, een generatie, zij, die onder een bepaalde maatschappelijke orde leven, kunnen slechts tot een zekere graad kennis opdoen, beperkt als zij zijn door hun levensduur, door het tijdperk en door de sociale omstandigheden, waarin zij verkeren. Om de nieuwe werkelijkheid te verstaan, is een nieuwe praktijk en een nieuw bewustzijn nodig. Maar het menselijk verstand is niet in staat zich bij die waarheid neer te leggen; het 'werkt' onophoudelijk, zelfs wanneer het in het geheel niet in staat is, in de nieuwe werkelijkheid door te dringen. Het spant zich in, het combineert, tot het uiterste gebruik makend van zijn natuurlijke talenten en die, welke het heeft verworven. Doch tevergeefs . . .". Men zal moeilijk een uitspraak kunnen vinden, die meer dan deze toepasselijk is op Djilas zelf en op zijn boek.

Op Djilas zelf! Zijn persoonlijke ontwikkeling was er een merkwaardig voorbeeld van. Hoe moeilijk het is om zonder "nieuwe praktijk" en zonder een "nieuw bewustzijn" door te dringen in de nieuwe werkelijkheid. Vandaar dat zijn denkbeelden en standpunten geenszins een gelijkmatige ontwikkeling vertonen. Vandaar ook bij voorbeeld, dat, toen 'de zaak Djilas' op een gegeven moment in het centrale comité van de Joegoslavische partij behandeld werd, Djilas zelf zich akkoord verklaarde met een resolutie, die verkondigde, dat "de door Djilas ontwikkelde opvattingen fundamenteel in strijd waren met de aanvaarde politieke lijn". Dat Djilas zelf deze woorden kon onderschrijven sproot daaruit voort, dat de twee standpunten, die van de partij en die van Djilas, inderdaad onverenigbaar waren.

Djilas was een scherp waarnemer van de maatschappelijke werkelijkheid, ook al was dan zijn hoofd volgestopt met de bolsjewistische ideologie. Toen de realiteit te sterk bleef spreken, loste hij de tegenspraak tussen 'theorie' en 'praktijk' op deze wijze op, dat hij theoretische bagage overboord wierp.

Djilas was op de goede weg toen hij verklaarde, dat "nieuwe sociale verschijnselen een nieuwe toepassing van het marxisme vereisen". Die woorden ontsproten kennelijk toevallig aan zijn pen, op een ogenblik, dat hem iets van een beter inzicht daagde. Maar Djilas heeft er niets mee kunnen doen. Hij is niet doorgedrongen tot het besef, dat wat hij de filosofische ketterijen noemde, waaraan hij zich te buiten ging, de eerste schrede in de richting van het marxisme betekende. Toen hij zijn filosofische bagage wegwierp, omdat zij hem vanzelfsprekend hinderde op de weg die hij was ingeslagen, verving hij het bolsjewisme niet door het marxisme. Hij schudde het bolsjewisme van zich af, in de mening dat hij het marxisme afschudde.

Het alom bekende en als sensationeel gedefinieerde boek van Djilas ging volgens ons mank aan het gebrek aan een algemeen theoretisch standpunt. Dat gebrek verhinderde hem de door hem volkomen juist geschilderde feiten in hun ontwikkeling te schetsen in hun onderlinge samenhang. Wat men in zijn boek tevergeefs zoekt is een historische lijn en een historisch perspectief. Desondanks en zijns ondanks ontbrak het niet aan aanloopjes in die richting. Zonder het te weten naderde hij bij zijn aanval op de nieuwe heersende klasse zienswijzen, die men kan aantreffen bij de Westerse arbeidersklasse. In overeenstemming met onze zienswijze bijvoorbeeld zijn woorden, die

men aantreft op de laatste bladzijde van zijn boek (blz. 182). Daar zegt hij, dat "de communistische leiders . . . door de werkelijkheid tot hun daden worden gedwongen". Niettemin, wie weten wilde hoe het kwam, dat in Rusland alles anders ging dan de leiders hetzij verwachtten hetzij pretendeerden, die zocht in Djilas' boek tevergeefs het antwoord op die vraag.

Al deze kritische opmerkingen tasten natuurlijk de (beperkte) betekenis van Djilas nauwelijks aan, mits men zich maar van haar werkelijke karakter rekenschap geeft. De meeste niet-marxistische beoordelaars van Djilas hebben dat niet gedaan. Zij hebben zijn afrekening met het bolsjewisme als een afrekening met het marxisme beschouwd en zijn dat - getuige de aan zijn overlijden gewijde artikelen - altijd blijven doen. Wat opvalt is, dat zij de betekenis van Djilas vooral ontleen aan "De nieuwe klasse" en "Gesprekken met Stalin". Een boek als zijn "De onvolmaakte maatschappij" is tot op heden blijkbaar veel minder bekend gebleven en nog minder aandacht hebben de o.i. veel belangrijker artikelen gekregen uit "Questions actuelles du socialisme". Wij zien in Milovan Djilas een bolsjewistische dissident, een dissident, zoals bij voorbeeld Trotsky en andere kritische bolsjewisten waren, die echter van de kritische Westerse marxisten mijlenver verwijderd waren.

Djilas is zijn moeizaam verworven overtuigingen onverschrokken blijven verkondigen, al heeft hem dat vele jaren gevangenschap gekost. Na zijn vrijlating is hij, zowel mondeling als schriftelijk, de Joegoslavische verhoudingen en die in andere bolsjewistische landen, blijven kritiseren. Kritisch stond hij ook tegenover het in de jaren '90 in Joegoslavië om zich heen grijpende nationalisme. Niet van etnische zuiveringen sprak hij daarbij, maar van een binnen de "nieuwe klasse" uitgebroken machtsstrijd.

- 0 -

BOUW-CAO ZONDER WINNAARS

TOEN DE langste staking in de bouw sedert het einde van de Tweede Wereldoorlog voorbij was, sprak de Volkskrant over de CAO, die er ten slotte werd bereikt van een compromis, waarbij geen enkele partij zich winnaar kon noemen. Daarmee was niets teveel gezegd. Men zou met even veel recht ook in dit geval van een verloren staking kunnen spreken. Na vijf weken van actie voeren is dat wat er ten slotte werd afgesproken weinig meer dan dat, wat de werkgevers al voor de staking bereid waren te geven. Er is ook weinig meer bereikt, dan dat wat een eerder compromis scheen, maar wat door de achterban van de bonden unaniem werd afgewezen. In de vergadering, waarin de onderhandelaar van de bonden dat poogde te verdedigen was hij gedwongen na een hevig fluitconcert van de arbeiders bakzeil te halen.

Wekenlang scheen een akkoord vooralsnog ondenkbaar te zijn. De onderhandelaar voor de werkgevers, de bouw-ondernemer Vahstal, wenste ten slotte niet langer als zodanig op te treden, omdat datgene waartoe de vakbeweging bereid was, als een nederlaag voor de ondernemer was te beschouwen. De werkelijkheid is volstrekt anders. De bonden mochten in bepaalde opzichten hun zin gekregen hebben, van een vakbondsoverwinning, die een bittere Vahstal signaleerde, kan niet worden gesproken.

Woordvoerder Visser van de Hout- en Bouwbond FNV, verklaarde: "Wat mij betreft hadden we deze CAO ook al op 8 maart kunnen sluiten. Er is wezenlijk weinig veranderd aan wat wij toen al wilden". Volgens werkgeversonderhandelaar Meijer echter

zijn er belangrijke stappen gezet waar het gaat om de flexibiliteit van de arbeid. In de nieuwe CAO is een aantal vergaande afspraken hierover gemaakt.

Of de opvattingen van Meijer ook de opvattingen zijn, die de bouwvakkers huldigen over het uiteindelijk bereikte compromis, is voor ons de vraag. Het is duidelijk, dat de actie-bereidheid van de achterban vele malen groter was dan de actie-bereidheid van de bonden, die een paar maal te kennen hebben gegeven, dat zij een staking eigenlijk liever niet hadden gezien. Het is niet voor niets, dat op regionale actie-bijeenkomsten de stakers op 12 april met fluitconcerten en boe-geroep, een bondsvoorstel hebben ontvaard, om zeven ATV-dagen in te leveren. In de Utrechtse Jaarbeurs werd bondsvoorzitter Van der Meulen door zeventuizend stakers op een fluitconcert getrakteerd, toen hij het inleveren van ATV-dagen "de minst pijnlijke oplossing voor de financiële problemen" noemde. Het toen afgewezen compromis zagen de bonden als iets, dat een einde aan het CAO-conflict kon brengen.

FNV-voorzitter Stekelenburg noemde de bouwstaking "in het belang van de hele vakbeweging". "Als jullie nu buigen", zei hij, "heeft dat ook gevolgen voor andere bonden". Hij ging er daarbij aan voorbij, dat de aanvaarde arbitrage bij de chauffeursstaking natuurlijk niet minder (nadelige) gevolgen voor andere bonden had. De werkelijke positie van de vakbeweging wordt naar onze mening het beste geïllustreerd door het feit, dat de bonden op 11 april de werkgevers aanboden akkoord te gaan met een aanzienlijk lagere VUT-uitkering, tijdelijk twee ATV-dagen minder en een loonsverhoging, die niet meer zou bedragen dan wat overeen zou komen met het behoud van de koopkracht.

Over de uiteindelijk bereikte CAO zei een bouwvakker: "Het is misschien geen wereldcontract, maar we hebben de werkgevers in ieder geval laten merken dat we er zijn". Dat is nu niet precies een uitspraak, die wijst op een daverend succes.

- o -

KLASSENSTRIJD IN AMERIKA MET HEEL VEEL GEWELD

IN DE Verenigde Staten heeft de strijd tussen kapitaal en arbeid van de vroegste tijden af altijd een veel gewelddadiger karakter gehad dan in het oude Europa. Het orgaan *Collective Action Notes*, waaruit wij vroeger al vaker hebben geciteerd, maakt er melding van, dat dit geweld in de loop der jaren dusdanig is geëscaleerd, dat nu iedere maand op z'n minst drie ondernemers door hun personeelsleden worden vermoord, een toename van 100% in tien jaar. Het cijfer wordt ontleend aan de *St. Louis Post* van 15 juli j.l. Een landelijk instituut, dat voor grotere veiligheid in de bedrijven ijvert, maakt er melding van dat ondernemers herhaaldelijk het doelwit zijn van hetzij ontslagen, hetzij om andere redenen ontevreden werknemers (bericht in *The New York Times* van 25 april 1994). Volgens de statistiek van het arbeidsbureau is geweld in de bedrijven de tweede doodsoorzaak, zowel in 1992 als in 1993. Alleen al in 1993 was er sprake van in totaal 1.063 gevallen van dergelijk geweld. (het cijfer is ontleend aan het officiële vakbondsblad *AFL-CIO News*, editie van 12 december 1994). Een rapport van het Ministerie van Justitie, dat vorig jaar juli verscheen, maakt melding van zowat 1 miljoen daden van geweld in de bedrijven.

Geweld in de bedrijven is in de Verenigde Staten tot zo'n verontrustend feit gewor-

den, dat het geleid heeft tot allerlei conferenties van ondernemers, waarin de vraag onder ogen werd gezien, hoe dergelijk geweld kon worden voorkomen. Het lijkt geen twijfel, dat de algemene aandacht, die het geweld in de bedrijven heeft gekregen, geleid heeft tot activiteiten van nieuwe firma's, die voor hun diensten een markt hebben ontdekt (getuige een artikel in de *Baltimore Sun* van 10 december 1993). Zij, die dit soort dienstverlening aanbieden, rijzen als paddestoelen uit de grond na een weldadige voorjaarsregen. Wat geen wonder is, gezien de toenemende frequentie, waarmee dergelijk geweld zich voordoet. Enkele voorbeelden spreken wij dit betreft een duidelijke taal.

In januari 1993 opende een ontslagen werknemer het vuur op drie bazen en verwondde twee andere. In februari 1993 opende een werknemer in Chicago, die weigerde zich aan een drugstest te onderwerpen, het vuur op een vertegenwoordiger van de vakbond, die probeerde hem op andere gedachten te brengen en daarbij trachtte zijn pistool af te nemen. In november 1994 stak een werknemer in Baltimore zijn werkplaats in brand. Deze brandde tot de grond toe af, waarna de dader zelfmoord pleegde. Het management weet het gebeurde hieraan, dat de dader psychische problemen zou hebben gehad en een alcoholist zou zijn geweest. De mede-arbeiders van de betrokkene waren echter van geheel andere mening. Zij spraken van grote spanningen en intimidatie op de afdeling. Zij noemden ook het geval van een collega, die een slechte notitie had gekregen omdat hij z'n collega's te vriendelijk had gegroet. In september vorig jaar schoot een arbeider tijdens een in een Ford-fabriek gehouden vakbondsvergadering in de plaats Dearborn in Michigan twee opzichters dood en verwondde hij twee andere. In december 1994 schoot een arbeider van één der autofabrieken van Chrysler een opzichter dood.

Deze enkele voorbeelden laten zien, dat al deze gevallen van geweld in het bedrijf diverse oorzaken hebben en uit andere omstandigheden voortspruiten. Maar hoe dit ook zij er is altijd een sociale achtergrond en het zijn niet alleen maar daden van individuele wanhoop. Zij houden bijna altijd verband met stress, die ontstaan is door toenemende werkdruk en de toepassing van nieuwe technieken.

Het weekblad *Time* sprak in een aan het geweld in de bedrijven gewijd artikel van "werknemers, die als dingen worden behandeld met het gevolg, dat de directie elk moreel gezag verliest". Het weekblad *Newsweek* schreef in juli 1993 "wij zijn getuige van een oorlog tussen de bezitters en de niet-bezitters . . Het bedrijf is daardoor veranderd in een slagveld".

Collective Action Notes constateert, dat het niet toevallig is, dat bij de posterijen en de auto-industrie zich relatief de meeste gevallen van geweld voordoen. Zowel bij de post als in de auto-industrie zijn de arbeidsverhoudingen voortdurend slechter geworden in de laatste tien jaar en dat met actieve of passieve medewerking van de vakbeweging. Er is in toenemende mate sprake van overwerk en dat heeft ook geleid tot verscheidene korte wilde stakingen. In enkele gevallen hebben de arbeiders minder overwerk weten af te dwingen en de onderneming weten te noodzaken tot het werven van meer arbeidskrachten. In september 1994 citeerde de *New York Times* een functionaris van de United Automobile Workers, die de spanning en stress in deze bedrijfstak verschrikkelijk noemde.

Natuurlijk is het verschrikkelijk, maar er is ook een oorzaak voor. In dezelfde tijd, dat het geweld aanzienlijk toenam, maakte General Motors \$ 459,00 winst per afgeleverde auto, terwijl het aantal arbeiders daalde van 329.000 tot 250.000 en dat terwijl tegelijkertijd werd aangekondigd, dat het nog verder met 50.000 zou dalen tegen het

einde van 1995. Een soortgelijke ontwikkeling van winst en aantal werknemers is er bij autofabrikanten als Ford en Chrysler; een zelfde ontwikkeling, zo niet een die nog dramatischer is. Overigens werd de ernst van de situatie ontkend door vice-president Irvin Bluestone van de UAW en door een woordvoerder van General Motors.

Wat de situatie bij de posterijen aangaat, een bedrijf dat moest concurreren met sommige private ondernemingen, hier heerst een bijzonder typische stijl van bedrijfsvoering. Greg Bell, de voorzitter van de American Postal Workers' Union verklaarde, dat het aantal poststukken, dat verwerkt moest worden buitengewoon is toegenomen, terwijl het aantal arbeiders aanzienlijk minder is (informatie van de *Baltimore Sun* van 11 mei 1993). Zelfs de directeur van de posterijen moest toegeven: "onze manier van bedrijfsvoering is veel te autoritair, dat is sommigen van ons duidelijk geworden".

Collective Action Notes concludeert: "als er in twee van de belangrijkste bedrijven in de Verenigde Staten, zoals de posterijen en de auto-industrie, die het best georganiseerd zijn en waar de hoogste organisatiegraad van de werknemers bestaat, kan men zich afvragen hoe het gesteld is met de arbeidsverhoudingen in honderdduizenden andere bedrijven, waar de werkomstandigheden bepaald ongunstiger zijn en de vakbeweging minder invloed heeft.

De macht van de vakbeweging in de Verenigde Staten wordt voortdurend kleiner. Bij de Amerikaanse managers bestaat het gevoel, dat ze de vakbeweging niet meer zo erg nodig hebben. In het begin van de jaren '70 was er een arbeider in de automobielenindustrie van Detroit, die diverse opzichters doodde. In de rechtszaal betoogden zijn advocaten, dat hij verminderd toerekeningsvatbaar was geweest en tot bijna waanzin werd gedreven als gevolg van de bijzonder slechte en steeds slechter wordende arbeidsverhoudingen. De rechters ontsloegen hem van vervolging.

Toen werd zijn geval als een uitzondering beschouwd. Vandaag de dag doen zich dit soort dingen vaker voor en zulke gevallen kunnen onmogelijk meer als uitzondering worden beschouwd. Gezien de nauwe samenwerking tussen de Amerikaanse vakbonden en het ondernemersdom voelt een toenemend aantal arbeiders zich in de steek gelaten en met de rug tegen de muur geplaatst. Vaker komt het voor dat zij tot individuele daden van geweld overgaan.

- o -

DE STRIJD VAN DE BUSCHAUFFEURS

EEN VERLOREN STRIJD

TOEN WIJ in ons februari-nummer over de staking van de buschauffeurs bij het streekvervoer schreven, reden de bussen weer. Op zaterdag 15 februari was de situatie weer normaal. Nadat, constateerden wij, de ene verrassing op de andere en de ene teleurstelling na de andere was gevolgd, viel onverwacht het doek. Alle partijen stemden tenslotte toch maar in met een onherroepelijk laatste voorstel van de bemiddelaars om akkoord te gaan met arbitrage. Eind maart rees het voor het allerlaatste bedrijf.

"De arbiters in het streekvervoer hebben gesproken. Na zeven weken wikken en wegen hebben Lammers en Van Zuthem bepaald, dat het aantal overschrijdingen van de diensttijd moet worden gelimiteerd. De werkgever mag een chauffeur minimaal 35 keer per jaar inroosteren, om tot een half uur na diensttijd te reizen. In overleg met de ondernemingsraad kan dat oplopen tot 45 keer. Worden werkgever en O.R. het niet

eens, dan kan de werkgever het aantal overschrijdingen eigenmachtig vastleggen op maximaal 38", aldus *de Volkskrant* op 29 maart 1995.

De *Volkskrant* noemt het resultaten van de arbitrage opmerkelijk omdat zij een aanzet geven tot vrij vergaande flexibilisering. Aanvankelijk ging de Vervoersbond FNV akkoord met werkhervatting omdat er sprake was van een compromis. Een compromis, dat het aantal extra lange diensten bepaalde op hooguit 30. De arbiters hebben uiteindelijk het maximale aantal overschrijdingen op 45 vastgesteld.

Dit is de reden, dat de *Volkskrant* in een redactioneel commentaar van een "verloren staking" spreekt en constateert, dat het eindoordeel van de arbiters voor de FNV-ers in het streekvervoer een slag in het gezicht moet zijn. Vier weken lang staakten zij tegen grootschalige invoer van extra lange diensten. Het compromis, dat de bond tenslotte aanvaardde, betekende in feite al een nederlaag. Noodgedwongen ging men akkoord met 30 lange diensten, waarop de bemiddelaars mikten. Uiteindelijk heeft de arbitrage van dat aantal van 30 niets overgelaten.

Dit betekent in feite, dat de strijd van de buschauffeurs niet één maal, maar twee maal verloren werd. De busdiensten werden hervat, nadat genoeg werd genomen met een compromis, dat in feite al een nederlaag betekende. De bemiddelaars, aldus de *Volkskrant*, zijn voorbijgegaan aan de verwachtingen, die zij wekten. De bindend aanvaarde arbitrage is uitgelopen op een nieuwe nederlaag.

Kennelijk zijn de arbiters van oordeel geweest, dat aan de stakers na een arbitrageperiode van zeven weken en nadat derhalve voldoende stoom was afgeblazen, best nog een nieuwe slag kon worden toegebracht. De arbiters, aldus de *Volkskrant*, "hebben de deur opengezet naar nieuwe arbeidsonrust". De heren Lammers en Van Zuthem leek kennelijk de kans daarop gering, nadat er na vier weken strijd, verschijnselen van stakingsmoeheid optraden.

Bondsvoorzitter Waleson zei, na de aanvaarding van het compromis terecht, dat "de stakers een beter resultaat verdiend hadden". Achteraf moet worden opgemerkt, dat zij een veel beter resultaat verdiend hadden. Toen de werkgevers op 15 februari constateerden, dat de door de chauffeurs niet gewenste flexibilisering toch nog weer mogelijkheden kreeg, hadden zij het kennelijk bij het rechte eind. Wie hierop let, kan het niet anders dan begrijpelijk vinden, dat de stakende bouwvakarbeiders zich hardnekkig tegen arbitrage hebben verzet.

- o -

OVER DE VERKOOP VAN ARBEIDSKRACHT

IN DUITSLAND verschijnt sinds enige tijd een betrekkelijk klein blad, dat kennelijk speciaal bestemd is voor geïnteresseerden. Het heet *Wirtschaftswespe*. In nummer 10 van dit orgaan troffen wij de brief van een lezer aan, waarin al heel oude economische misvattingen een bijzonder taai leven bleken te hebben. In een samenleving, waarin van kapitalisme sprake is, staan arbeiders en kapitalisten op de arbeidsmarkt tegenover elkaar. Het kapitalisme is een warenmaatschappij, dat wil zeggen, dat er waren worden geproduceerd niet voor eigen gebruik, maar voor de markt, voor de ruil. In onderontwikkelde kapitalistische produktieverhoudingen worden waren geruild tegen geld, mogelijk omdat in zo'n maatschappij ook het geld een waar is. Kapitalisten beschikken over de produktiemiddelen, dat wil zeggen machines en grondstoffen, waarmee waren

worden geproduceerd. De enige waar, waarover arbeiders beschikken, is hun arbeidskracht. Arbeiders zijn verkopers van de waar arbeidskracht, kapitalisten zijn kopers van de waar arbeidskracht.

De lezer van *Wirtschaftswespe* schrijft, dat op de arbeidsmarkt kapitaal en arbeid tegenover elkaar staan. Zo is het inderdaad, maar hij heeft ongelijk, dat het geld, wat de kapitalist biedt, gebruikt wordt om arbeid te kopen. Arbeid is een bezigheid. Die kun je verrichten, maar niet kopen of verkopen. Wat de kapitalist, die de arbeidskracht koopt daarvoor betaalt, is de prijs ervan, anders gezegd het loon.

Wat de briefschrijver verder beweert, klopt niet. Hij schrijft, dat de arbeider aan de kapitalist arbeid en geld verstrekt. Hij verstrekt noch het een, noch het ander. Hij ruilt arbeidskracht tegen loon. De kapitalist ontvangt niet, zoals de briefschrijver beweert, arbeid en geld, hij krijgt voor wat hij betaalt alleen maar arbeidskracht en verder niet. Omdat hij arbeidskracht gekocht heeft, heeft hij het recht en de mogelijkheid van die arbeidskracht gebruik te maken, d.w.z. de arbeider voor zich te laten werken. Het resultaat daarvan is, dat er iets geproduceerd wordt. Dat iets is een waar, die natuurlijk ook een bepaalde waarde heeft. Evengoed als de arbeidskracht. Het is een eigenschap van de arbeidskracht, dat met behulp daarvan meer waarde wordt geproduceerd dan de arbeidskracht zelf waard is. Dat is het voordeel, wat de kapitalist heeft van de koop van de arbeidskracht.

De briefschrijver noemt de kapitalist de geldgever en de arbeider arbeidgever. Nadat, zegt hij, de geldgever de arbeid heeft gekocht, "staan kapitaal en arbeid plotseeling niet meer als twee verschillende categorieën op de markt tegenover elkaar". Een dergelijke zienswijze getuigt niet van een bijzonder groot inzicht in economische verschijnselen. Een dergelijk gebrek aan inzicht treft men nauwelijks bij enig econoom aan. Ook niet bij de klassieke economen van liberale huize, die de voorlopers van Karl Marx waren. Zowel Maltus als Ricardo zijn er terdege van op de hoogte, dat er in het produktieproces sprake van is, dat er extra waarde wordt gevormd. De vraag, hoe dat mogelijk is, wordt eerst later afdoende beantwoord.

Onze briefschrijver besluit zijn bescheiden tekst met de vraag, wat er zich op de markt nu eigenlijk afspeelt. Het enig mogelijke antwoord luidt: niets bijzonders. Niets anders dan een normale ruilhandeling tussen twee individuen die beiden over een bepaalde waar beschikken: de bezitter van arbeidskracht en de bezitter van kapitaal. Dat is de situatie in een samenleving, zoals die zich uit de feodale samenleving heeft ontwikkeld, een samenleving waarin vrije arbeiders en vrije kapitaalbezitters tegenover elkaar staan.

- 0 -

DE SOCIAALDEMOKRATIE WILDE NIET SCHIJNEN WAT ZE IN FEITE WAS

HET IS algemeen bekend, dat de reformist Eduard Bernstein er ooit voor heeft gepleit, dat de sociaaldemokratie "de moed zou vinden . . . om datgene te schijnen wat zij in feite is, namelijk een democratische hervormingspartij". Bernstein ging er volstrekt aan voorbij, dat het, gegeven de toenmalige historische verhoudingen, voor de sociaaldemokratie volstrekt onmogelijk was, om afstand te doen van de met haar verbonden mythe. Maar daarover willen wij het ditmaal niet hebben. Waarop wij hier de aandacht

willen vestigen is dit, dat Bernstein niet de enige was, die de sociaaldemokratie als een democratische hervormingspartij beschouwde. Op congressen van de Duitse SPD betoogde de afgevaardigden Von Vollmar en Von Elm, dat de Duitse sociaaldemokratie het reformisme weliswaar met zeer grote meerderheid in woorden mocht afwijzen, maar dat niettemin haar optreden in feite volkomen revisionistisch en reformistisch was.

Natuurlijk voelen wij met geheide revisionisten als Von Vollmar en Von Elm geen enkele verwantschap. Maar het feit dat zij in het begin van deze eeuw, en dus al heel lang geleden, signaleerden valt niet te ontkennen. Het is allesbehalve een feit van alleen maar historische betekenis. Het *wezenlijke* karakter van de sociaaldemokratie waarop beide sprekers destijds wezen vormt de verklaring voor de wijze waarop deze beweging en haar politieke partijen zich ontwikkeld hebben, de verklaring ook voor haar huidige praktijk in alle landen waarin zij enige rol van betekenis vervult.

Dat de woordvoerders en verdedigers van revisionisme en reformisme op de partijcongressen weinig steun kregen, houdt allerminst een weerlegging van het door hen genoemde feit in. In een boek van de Italiaanse auteur Massimo Salvadori wordt erop gewezen, dat de toenmalige nederlaag van de revisionisten meer schijnbaar was dan reëel. Salvadori wijst er ook op, dat Karl Kautsky, die destijds als een van de belangrijke tegenstanders van Bernstein, Von Vollmar en hun aanhang gold, wanneer hij tegen hen debatteerde aanvankelijk wel fel van leer trok, maar vervolgens zijn woorden afzwakte. Geen wonder, dat Kautsky zélf, in een toespraak die hij hield ter gelegenheid van Bernsteins tachtigste verjaardag, hem en zichzelf "de tweelingen van het revisionisme" noemde.

Het is een uitspraak waaraan door de geschiedschrijvers van de sociaaldemokratie om begrijpelijke reden nauwelijks of in het geheel geen aandacht is besteed. Wie, zoals de meesten van hen, de mythe voor zoete koek slikt, kan het beste zwijgen over alles waarmee die mythe wordt doorgeprikt.

- 0 -

EEN SOMBER BEELD VAN HET BRITSE KAPITALISME

UIT CIJFERS van Britse onderzoeksinstituten blijkt, dat de verschillen tussen arm en rijk in Groot-Brittannië sterk zijn toegenomen en dat dit aan het kapitalisme eigen verschijnsel onder meer ernstige gevolgen heeft voor de volksgezondheid.

Het sterftcijfer onder de armen in de Britse samenleving is na een lange periode waarin de Tories aan het bewind zijn, voor het eerst in meer dan een halve eeuw gestegen. Er bestaat niet alleen een grote inkomensongelijkheid tussen de klasse, maar bovendien ook een gezondheidsongelijkheid, die uiteraard een gevolg is van de verschillen in de werkomstandigheden.

Welgestelden hadden altijd al meer kans om ouder te worden dan armen. Bij beide bevolkingsgroepen nam echter na de crisis-periode van de jaren '30 de gemiddelde levensduur toe. Dat is nu niet meer het geval. Ongeschoolde mannen uit de arbeidersklasse hebben tweeënehalf maal zoveel kans om vóór hun 65ste te sterven dan beter geschoolden. Onder alle beroepsgroepen is het aantal hartkwalen afgenomen, bij de handarbeiders echter is het toegenomen.

Uit een rapport blijkt, dat in Groot-Brittannië de sociale verschillen gegroeid zijn in een tempo, dat door geen enkel ander rijk, geïndustrialiseerd land gedurende eenzelfde aaneengesloten periode wordt geëvenaard.

Volgens een ander rapport is het aantal gevallen van tbc onder hen die geen vaste woon- of verblijfplaats hebben alarmerend gestegen. In de vorige eeuw overleed één op de zeven Britten aan tuberculose. In 1946 waren het nog altijd ruim 23.000 mensen. Daarna was de ziekte door betere huisvesting en stijgende welvaart zo goed als uitgebannen. Sedert het einde van de jaren '80 is in Engeland en Wales de tuberculose weer toegenomen. Van hen die geen vaste woon- of verblijfplaats hebben lijdt twee procent aan deze ziekte. De kans dat iemand uit deze groep tbc krijgt is tweehonderd keer zo groot als voor de gemiddelde Brit.

Sinds de Tweede Wereldoorlog is de kloof tussen arm en rijk in Groot-Brittannië niet zo groot geweest als thans. Sinds in 1979 de Conservatieve regering aan het bewind kwam is de koopkracht van rijken, die tien procent van de bevolking vormen, met vijftig procent gestegen. In de zelfde periode zag de armste tien procent van de Britse bevolking haar koopkracht met zeventien procent dalen.

- o -

WORDT 1995 'HET JAAR VAN DE GROTE VERWARRING'?

BEGIN van dit jaar heeft B. van der Weg, de voorzitter van de Industriebond FNV, voorspeld, dat 1995 "het jaar van de grote verwarring" zou worden voor de arbeidsverhoudingen in Nederland. De jongste arbeidsconflicten bij het streekvervoer en bij de bouw, die overigens niet de enige waren, de dreiging van nog meer conflicten, schijnen hem tot dusver gelijk te geven. Wat de achter ons liggende maanden te zien gaven komt neer op een verharding van de arbeidsverhoudingen, ander gezegd: op moeizaam verlopende onderhandelingen over lonen, arbeidstijdverkortung, flexibilisering van de arbeid en de VUT.

Waardoor verlopen die onderhandelingen moeizaam? Hierdoor dat de vakbondsbestuurders en zij die voor de bonden aan de onderhandelingstafel zitten, naar het woord van vakbondsman Lodewijk de Waal, cao-coördinator bij de vakcentrale FNV, steeds vaker klem komen te zitten tussen de eisenpakketten van de werkgevers en de onvrede van de eigen achterban.

"De mensen", aldus De Waal ¹, "worden bozer. Ze zeggen tegen ons 'het wordt tijd dat jullie de werkgevers weer op hun kop slaan' Tegelijkertijd zijn werkgevers nog steeds vrij inhalig." De Waal maakt zich diensgevolge zorgen. Hetzelfde doet Cees van der Knaap, zijn collega-coördinator van het CNV. "Bij een sterk aantrekkende economie", zegt hij, "zal het de komende maanden steeds moeilijker worden om de leden ervan te overtuigen dat loonmatiging nog zin heeft. Ook binnen de CNV-bonden kent men de klacht van werknemers dat het inleveren van loonsverhogingen toch geen extra werk oplevert" ².

1) Wij citeren De Waal uit NRC/Handelsblad van 26 april j.l.

2) Zie NRC/Handelsblad van 26 april.

De moeilijke positie waarin de vakbeweging verkeert en de steeds moeilijker wordende positie waarin zij komt te verkeren is met de zojuist geciteerde woorden van De Waal en Van der Kamp al enigermate geschetst. Zij kan nog duidelijker en nauwkeuriger worden geschetst.

Met het verbeteren van de economische situatie groeit, zoals steeds in zo'n geval, bij de arbeiders het verlangen om daarvan een graantje mee te pikken. Tegelijkertijd is er bij hen sprake van een grote strijdvaardigheid. Het gevolg van een en ander is, dat de kloof tussen de bonden en hun achterban groter wordt, of om het anders te formuleren: de tegenstelling tussen de vakbeweging en de arbeiders wordt duidelijker zichtbaar.

Wat zou men zich precies moeten voorstellen bij zoiets als 'de grote verwarring' waarvan Van der Weg gesproken heeft? In de eerste plaats ligt het voor de hand, dat onder de gegeven omstandigheden, de vakbeweging - die er is om bij de verkoop van de arbeidskracht dusdanige regelingen te treffen, dat de arbeidsvrede en daarmee een ongestoord voortgang van produktie en dienstverlening gegarandeerd wordt - steeds minder de schijn kan ophouden dat zij puur de belangen van de arbeiders behartigt. Een direct gevolg hiervan is een lagere organisatiegraad en derhalve een zwakkere positie van de bonden aan de onderhandelingstafel. Een ander gevolg is, dat de arbeiders - zowel de ongeorganiseerden als de georganiseerden - hoe langer hoe meer zelfstandig op gaan treden, dat zogenaamd 'wilde' acties zich steeds vaker zullen voordoen. Uit een combinatie van deze twee dingen bestaat de nachtmerrie van de vakbondsbestuurders. Dat wordt er bedoeld wanneer zij van grote verwarring spreken.

Tot geruststelling van zichzelf en anderen beweren zij, zoals bijvoorbeeld voorzitter Terpstra van de Industrie- en Voedingsbond CNV in De Volkskrant van 27 april j.l. heeft gedaan, dat de daling van de organisatiegraad tot stilstand is gekomen. In dertig jaar daalde deze van 40 naar 24 procent, nu is die weer naar 28 procent gestegen. Maar, voegt Terpstra in één adem hieraan Toe, "bij een nog sterkere stijging van de beroepsbevolking". De vraag ligt voor de hand hoe die 28 procent berekend worden.

Hoe dit alles zij: uit wat de vakbondsbestuurders verkondigen blijkt dat zij het voor hen sombere perspectief zien opdoemen van een toenemend aantal sociale conflicten waarop zij de greep verliezen. Wij zijn de laatsten om te beweren dat zij spoken zien.

- 0 -